

# MLADI I EUROPA: STRAHOVI I NADE

**Nebojša Blanuša, Ivan Šiber**

*Fakultet političkih znanosti,  
Sveučilište u Zagrebu*

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: prosinac 2007.

**Sažetak** Na temelju analize sadržaja usmjerenih asocijacija o strahovima i nadama vezanim za Europu kod mladih u Hrvatskoj, u ovom se radu analizira njihov stav prema priključenju Hrvatske Europskoj uniji. Također se analizira evaluativna kompleksnost te unutarnja struktura tog stava. Rezultati istraživanja pokazuju da više od 20% mladih nema izražen stav prema priključenju Hrvatske EU-u. Istraživani stav, kod onih koji ga imaju, utemeljen je u najvećoj mjeri na tri nade, tj. očekivanja: ekonomskog napretka, ostvarenja odgovornog upravljanja te realizacije europskih vrijednosti i standarda u Hrvatskoj, ali i na dva straha: od ekonomske kolonizacije i političkih promjena. Sadržajno te nade i strahovi obuhvaćaju i utilitarističku, i vrijednosnu, i političku dimenziju transformacija koje se očekuju prilikom pristupanja neke zemlje Europskoj uniji.\*

**Ključne riječi** Europska unija, mladi, strahovi, nade, stav prema članstvu Hrvatske u EU-u, evaluativna kompleksnost stava, metoda usmjerenih asocijacija, analiza sadržaja

## Uvod

S jačanjem krize u nekadašnjoj Jugoslaviji početkom 80-ih godina dolazi do preispitivanja cjelokupnih dotadašnjih socijalnih i ekonomskih procesa te unutarnje i vanjske politike. Jedan je od rezultata tog procesa zamišljanje 'Europe' kao označitelja pozitivnih političkih i ekonomskih procesa, civilizacijskih kriterija, napretka na pragu dvadeset i prvog stoljeća itd. – ukratko, aspira-

cija i običnog čovjeka i službene politike.

S jačanjem krize i unutarnjih proturječnosti i sukoba sve je više jačala i svijest o potrebi uključenja u suvremene integracijske procese, potrebi oslobađanja od svih ideoloških predrasuda i prilagodbe kriterijima koji su bili postavljeni projektom 'Europa 92.'. To najbolje ilustrira izjava tadašnje omladinske organizacije u povodu dana

\* Prikazani rezultati proizašli su iz znanstvenog projekta "Javnost, elite, mediji i komunikacijska strategija ulaska Hrvatske u EU" provedenog uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Najsrdajnije zahvaljujemo kolegicama Ivani Milan i Danijeli Širinić na provedbi analize sadržaja.

mladih 1989. godine pod naslovom 'Mi smo građani Europe': "Građani Jugoslavije su građani Europe. Europa od Atlantika do Urala je također naš dom i eventualni neuspjeh da se priključimo europskoj integraciji gurnut će nas na periferiju zbivanja" (Vjesnik, 25. 5. 1989).

Povezivanje s Europom i sudjelovanje u Europskoj zajednici smatralo se dakle sredstvom prevladavanja ukupne krize u nekadašnjoj Jugoslaviji. Percepcija implicitnih 'europskih' standarda postajala je referentni okvir za vrednovanje širih socijalnih ponašanja, i sve se češće isticala fraza: "Europa nas neće htjeti takve kakvi smo". Sve navedeno usmjeravalo je prema stvaranju društvene klime težnje za 'povratkom Europi', premda nije postojala jasna svijest o tome što to zapravo znači i kako se može postići. I na području ostalih, tada još zemalja Istočnog bloka, slika Europe mnogima je bila prilično maglovita, te je uglavnom značila povratak ili kreiranje "normalnog poretka" nakon četrdesetogodišnje vladavine komunizma, s visokim očekivanjima u pogledu modernizacije i hvatanja koraka sa Zapadom (usp. Riishøj, 2005: 4).

Jedno od općih mjesta hrvatske politike nakon političkih promjena 90-ih godina također je usmjerenost prema Europi kao vrijednosnom okviru, težnja za ulaskom u Europsku zajednicu, a nakon 2000. godine i sve odlučnija politika 'europizacije' same Hrvatske. Problematika prilagodbe europskim standardima podrazumijeva značajne promjene u pravnoj i ekonomskoj strukturi društva, ali i prilagodbu niza posebnih politika – obrazovne, socijalne, zdravstvene i sl. Osim što ulazak u jednu složenu zajednicu podrazumijeva veliku prilagodbu, on nalaže i posvećivanje izrazite pozornosti posebnostima vla-

stite kulture i društva, očuvanju identiteta te komparativnim prednostima.

Odnos i politike i javnosti prema europskim integracijama u proteklom razdoblju nije bio jednoznačan i linearan. Odmah nakon 1990. Europa je doživljavana kao obećanje sigurnosti i blagostanja, svojevrсно razlikovanje od 'onih na Balkanu', uz naglašavanje vlastite pripadnosti zapadnoj civilizaciji i europskom kulturnom krugu. U istraživanju provedenom uoči izbora 1990. više od 60% biračkog tijela HDZ-a i KNS-a i više od 50% SKH-SDP-a naglašavalo je da je integracija Hrvatske u Europu jedan od tri najvažnija problema (ostali su bili položaj Hrvatske u Jugoslaviji i ekonomska situacija, vidi Grdešić i dr., 1991). Ratno razdoblje, frustracije i nedostatna podrška europskih zemalja doveli su do jačanja nacionalne homogenizacije, isključivosti prema drugima, zatvorenosti, naglašavanja nacionalne superiornosti i samodostatnosti. Nakon izbora 2000. godine ponovo jača europska orijentacija. Istraživanja agencije Puls pokazuju da je u prvoj polovini 2003. godine ulazak Hrvatske u Europu podržavalo više od 75% građana (ožujak 2003. 74%; lipanj 82%; rujun 78%). Nakon izbora 2003. godine došlo je do svojevrsnog paradoksa. Izrazita proeuropska politika HDZ-a, kao i javno očitovanje čelnika svih relevantnih političkih stranaka za ulazak u Europsku zajednicu, praćeno je konstantnim opadanjem podrške javnosti toj integraciji. Od siječnja 2004. kada je 65% građana bilo za ulazak u integracijske procese, iz mjeseca u mjesec podrška je slabjela. U istraživanju u rujnu 2005. ona je bila svega 33%, u istraživanju Pulsa početkom 2007. godine 38.9% građana bilo je za ulazak Hrvatske u Europsku uniju, a do kraja

godine podrška se popela na 45%. Drugim riječima, došlo je do izrazite neusklađenosti između programa i ciljeva političkih elita te opredjeljenja javnosti. Pritom je interesantno da biračka tijela svih relevantnih političkih stranaka iskazuju manjinsku podršku europskim integracijama (SDP 48%, HNS 40%, HDZ 36%, HSS 33%, HSP 24%). U razumijevanju tih podataka, koji ukazuju na značajne promjene u podršci javnosti hrvatskom ulasku u Europsku uniju, prije svega treba imati u vidu tzv. situacijske varijable, odnosno konkretna zbivanja u određenom vremenu. Tu prije svega mislimo na relativno dugo razdoblje nedoumica i neslaganja oko funkcioniranja suda u Den Haagu i zahtjeva za izručenjem generala Gotovine i Bobetka.<sup>1</sup> Nakon donošenja odluke o početku pregovora o priključenju Europskoj uniji javnost ponovo daje podršku integracijskim procesima. Kako to pokazuju istraživanja u tranzicijskim zemljama koje su već ušle u Uniju, tijekom pregovora dolazi do ponovnog opadanja spremnosti građana da se priključenje EU-u. Budući da su građani ti koji na referendumu donose odluku o priključenju, postavljaju se dva ključna pitanja:

1. Što je to što utječe na opredjeljenje građana glede ulaska u europske integracije;
2. Kako se na to opredjeljenje može djelovati.

Što se tiče prvog pitanja, odgovor je dostupan u bogatoj literaturi o javnom

<sup>1</sup> Samo kao ilustraciju značaja situacijskih varijabli možemo navesti prijepore oko ZERP-a. Nema nikakve sumnje da se i ta problematika odražava na opredjeljenje javnosti prema EU-u.

mnijenju i problematici političkog ponašanja. Radi se, u osnovi, o tri grupe varijabli:

1. Trajnije osobine pojedinaca i socijalnih skupina (prije svega struktura stavova, motivacija i sl.);
2. Kontekstualne varijable (u konkretnom slučaju uvjeti koje postavlja EU, ali i drugo);
3. Varijable političkog djelovanja, mobilizacije i usmjeravanja.

Na drugo je pitanje znatno teže odgovoriti. Radi se, u osnovi, o promišljenom i dugoročnijem političkom djelovanju u okviru kojega se treba osloniti na spoznaje suvremenog *političkog marketinga* kako bi se 'pobijedilo' na referendumu, ali i kako bi se dobila podrška za nužne mjere svakodnevne prilagodbe kriterijima EU-a, što ponekad traži i određena odricanja. Da bi se to postiglo, treba razraditi procese *odnosa s javnošću*, koji će kontinuirano strukturirati i objedinjavati djelatnosti velikog broja subjekata političkog života u pravcu stvaranja odgovarajućeg javnog mnijenja i podrške europskim integracijama. Sukladno tome treba razraditi i primjerenu *političku komunikaciju* kako bi se osigurala dostupnost i jasnoća političkih poruka.

### **Predmet istraživanja**

Problematika mladih, njihov odnos prema društvu u kojem žive, proces ukupne i posebno političke socijalizacije trajna je preokupacija znanstvenih istraživanja. Točna je činjenica, na koju se pozivaju mnogi političari u pokušajima da se približe i zadobiju podršku mladih, da su mladi budućnost. Tvrdnja "Ako želiš upoznati neko društvo, istraži mlade!" temelji se na spoznaji da mladi znatno jasnije, ponekad

i ekstremnije iskazuju svoja opredjeljenja koja su formirana u konkretnim društvenim odnosima i koja oni preuzimaju iz društva u kojem žive. Interakcija psiholoških osobina mladih kao skupine u sazrijevanju i nastojanja društvenih institucija da ih usmjeravaju sukladno svojim vrijednostima i ciljevima, u specifičnim društvenim situacijama dovode do sukoba mladih i društva te do propitivanja društvenih vrijednosti, ciljeva i procesa.

Stoga svaka ambicioznija analiza političkih procesa obavezno uključuje i analizu mladih, njihova položaja, aspiracija, opredjeljenja, supkulture, političkog aktiviteta itd. Više je razloga takva interesa za mlade.

- Mladi se oduvijek smatraju svojevrsnim zrcalom društvenih odnosa i ukupnog stanja u društvu. Po svom psihološkom razvoju i socijalnom položaju mladi znatno jasnije i jednoznačnije izražavaju društvene suprotnosti, probleme i sukobe. Odgovori su im spontaniji i iskreniji, i u manjoj mjeri prilagođavaju neposrednim očekivanjima društvene okoline izvan vršnjačkih skupina.
- Mladi su okrenuti budućnosti, a postojeća su im društvena dostignuća, dileme, problemi i izazovi polazišna točka, za razliku od starijih, koji upravo sadašnjost često prosuđuju kao rezultat vlastite aktivnosti.
- U turbulentnim društvenim uvjetima, u sve češćim mijenama – pogotovo u društvu koje se nalazi u procesu temeljite tranzicije kao što je hrvatsko, ali i u ostalim društvima u tranziciji – mladi su često ti koji na neki način re-socijaliziraju svoje roditelje. Budući da su društvene

promjene vrlo česte, a razdoblja stabilnosti sve kraća, mladi kao skupina koja se socijalizira imaju znatno fleksibilnije stavove, otvoreniji su prema novome i postupno dolaze u situaciju da oni objašnjavaju starijima promjene i ukazuju na nove mogućnosti.

- Hrvatske političke elite, koje eksplicitno izražavaju svoju proeuropsku orijentaciju i javno se izjašnjavaju za nužnost ulaska Hrvatske u Europsku uniju, moraju kreirati odgovarajuću komunikacijsku strategiju uvjeravanja javnosti u takvo opredjeljenje. Javnost nije neka homogena skupina na koju se može djelovati općim porukama, već se sastoji od niza posebnih skupina koje, s obzirom na niz svojih osobina, zahtijevaju poseban pristup. Mlade treba tretirati kao posebnu ciljnu skupinu i njima prilagoditi komunikacijsku strategiju, sadržaj i način oblikovanja poruka. Da bi se međutim mogla kreirati takva strategija, nužno je prethodno upoznati ciljnu skupinu, njezine probleme i način razmišljanja. Upravo je prema tome usmjeren ovo istraživanje.

### Problemi i metoda istraživanja

U okviru projekta *Javnost, elite, mediji i komunikacijska strategija ulaska Hrvatske u EU* jedan je od istraživačkih zadataka analiza odnosa mladih prema budućem ulasku Hrvatske u Europsku uniju. To, svakako, nije prvo istraživanje te problematike u nas. Pored niza ispitivanja javnog mnijenja u Hrvatskoj u kojima se pokušava ustanoviti opredjeljenje javnosti prema ulasku u EU, pa time i odnos mladih, svakako treba spomenuti istraživanje V. Ilišin

i suradnika (2004), koje je neposredno usmjereno na istraživanje odnosa mladih prema Europskoj uniji. Ono što međutim legitimira još jedno istraživanje te problematike u okviru ovog projekta (osim nužnosti longitudinalnog praćenja tog fenomena) jest poseban metodološki nacrt koji omogućava da se dobiju neposredniji odgovori ispitanika. U klasičnim anketnim istraživanjima ispitanici su suočeni s nizom pitanja i modalitetima odgovora i na neki su način usmjeravani i 'prisiljeni' da odgovore čak i na pitanja o sadržajima koji su im potpuno strani ili neinteresantni. Dakle i u istraživanjima u kojima odgovor postoji nikada ne možemo biti sigurni je li riječ o pseudostavu.

U ovom istraživanju primijenili smo postupak koji bismo uvjetno mogli nazvati *metodom usmjerenih asocijacija*. Radi se o tome da je na uzorku srednjih škola organizirano pisanje školske zadaće u okviru nastave iz hrvatskog jezika na temu *Hrvatska i Europa – strahovi i nade*.<sup>2</sup> Nakon što je zadaće ocijenio predmetni nastavnik, primijenjena je metoda *analize sadržaja* kako bi se dobio uvid u način razmišljanja i preokupacije mladih. Istraživanje je provedeno u siječnju 2007, a druga faza istraživanja bit će provedena 2009. godine. Na taj način ustanovit će se eventualne promjene u stavovima mladih kao rezultat približavanja datuma ulaska Hrvatske u EU i sustavnih napora odgovarajućih institucija da se javnost uvjeri u poželjnost tog ula-

<sup>2</sup> Slična metoda primijenjena je i u istraživanju P. Novosela (1970) i I. Šibera (1968). Tu se radilo o istraživanju potreba mladih u srednjim školama. Tema sastava bila je: "S čime ste zadovoljni, a s čime nezadovoljni u obitelji, školi, kod sebe ili u društvu?".

ska. Metoda usmjerenih asocijacija putem samostalnih pripovjednih odgovora omogućava puno veću spontanost u odgovorima ispitanika nego anketa, odnosno, omogućava dobivanje odgovora koji neposredno oslikavaju način i strukturu razmišljanja te prioritete mlade generacije. Pretpostavka je da će u razdoblju 2007-2009. zbog promjena u društvu, medijskog djelovanja i svojevrsnog sazrijevanja odnosa prema europskim integracijama doći do značajnih promjena u razmišljanju mladih.

Pored općeg odnosa mladih prema ulasku Hrvatske u EU u istraživanju smo postavili još dva problema:

- Ustanoviti odnos stava (na temelju iskazanih strahova i nada) prema ulasku Hrvatske u EU i evaluativnu kompleksnost tog stava;
- Ustanoviti strukturu strahova i nada glede ulaska Hrvatske u EU, tj. unutarnju strukturu istraživanog stava.

### Ključne varijable istraživanja

#### a. Nezavisne varijable istraživanja

Za razliku od anketnih istraživanja u ovom smo slučaju ograničeni na veoma mali broj tzv. 'nezavisnih' varijabli.<sup>3</sup> To su:

- *Tip škole*. Istraživanje je provedeno među učenicima trećeg razreda gimnazija, četverogodišnjih struč-

<sup>3</sup> Budući da se radi o uobičajenom zadatku pisanja školske zadaće, koji nismo htjeli narušavati izvanjskim intervencijama koje bi mogle nepredviđeno utjecati na očekivanja naših ispitanika u pogledu sadržaja koji trebaju iznijeti, nismo tražili podatke o roditeljima, njihovu društvenom statusu i sličnim socio-demografskim obilježjima učenika.

- nih škola i trogodišnjih industrijskih, odnosno obrtničkih škola.<sup>4</sup>
- *Područje Hrvatske.* Uzorak škola kreiran je sukladno zastupljenosti različitih škola iz pet hrvatskih regija: zagrebačka, središnja Hrvatska, istočna Hrvatska, istarsko-primorska regija i Dalmacija<sup>5</sup>. Istraživanjem je obuhvaćeno ukupno 800 učenika.
- *Školska ocjena zadaća.* Prije nego što su zadaće poslane na analizu sadržaja, ocijenio ih je predmetni nastavnik kao dio standardnih školskih obveza učenika.
- *Spol.* To je jedina standardna socio-demografska varijabla iz anketnih istraživanja koja je mogla biti obuhvaćena ovim tipom istraživanja.
- *Opći stav prema ulasku Hrvatske u EU.* Ovdje se radi o varijabli koja se temelji na ocjeni analitičara o tome kakav stav učenik iskazuje u svojoj školskoj zadaći. Ovaj pokazatelj upotrijebit ćemo i kao nezavisnu varijablu (u odnosu na ostale zavisne varijable), ali i kao dodatnu zavisnu varijablu<sup>6</sup> u odnosu na navedene čvrste, nezavisne varijable.

**Tablica 1.** Stav prema ulasku Hrvatske u Europsku Uniju

Stav prema ulasku Hrvatske u EU	
16,9	Nije iskazan
3,3	Nezainteresirani
2,6	Apatični i bespomoćni
21,0	Snažno suprotstavljanje priključenju Hrvatske EU-u
17,6	Djelomično suprotstavljanje priključenju Hrvatske EU-u
18,1	Djelomična podrška priključenju Hrvatske EU-u
20,5	Snažna podrška priključenju Hrvatske EU-u

Kako bismo usporedili različite metode, te podatke možemo sažeti u tri osnovne skupine i usporediti ih s podacima istraživanja javnog mnijenja

agencije Puls iz veljače i rujna 2006. godine za ispitanike mlađe od 21 godine (u zagradama navodimo i rezultate za ukupni uzorak):

<sup>4</sup> Budući da su neka ranija istraživanja (npr. Šiber, 1972) pokazala da se mladi tek u četvrtom razredu značajnije okreću širim društvenim problemima, možda bi bilo primjerenije da smo istraživanje proveli među tom populacijom. U tom slučaju međutim ne bismo imali uzorak trogodišnjih škola. Isto tako u završnim je razredima zbog mature znatno teže provesti istraživanje. Uostalom, jedno od najvećih istraživanja mladih, provedeno u 27 europskih zemalja (Angvik i Borries, 1997), za uzorak je imalo mlade u 9. razredu osnovne škole. U Hrvat-

skoj i još nekim zemljama koje imaju osmogodišnju školu istraživanje je provedeno u prvom razredu srednje škole.

<sup>5</sup> Regije su kreirane sukladno kriterijima NUTS II, pri čemu se u jadranskoj regiji pojavio dvostruko veći broj škola nego u ostalima, tako da smo nju podijelili na istarsko-primorsku i dalmatinsku regiju.

<sup>6</sup> Riječ je o varijabli koja je određena na temelju eksplicitnih iskaza stava sudionika istraživanja i zasebno je određena u odnosu na strahove i nade koji sačinjavaju prvu zavisnu varijablu – evaluativnu kompleksnost.

**Tablica 2.** Usporedba različitih metoda mjerenja stava prema članstvu Hrvatske u EU-u

STAV	Školska zadaća, veljača 2007.	Puls, veljača 2006. n <sub>&lt;21</sub> =135; n=1500	Puls, rujna 2006. n <sub>&lt;21</sub> =67; n=1500
Bez stava	22,8	4,6 (8,1)	9,0 (5,8)
Protiv ulaska u EU	38,6	53,5 (43,9)	56,7 (44,9)
Za ulazak u EU	38,6	41,9 (48,1)	34,3 (49,3)

Ovdje vidimo jednu od većih razlika dobivenih primjenom različitih istraživačkih postupaka. U situaciji koja zahtijeva jednoznačno opredjeljenje čak i oni koji nemaju razvijen stav bit će skloni iskazati opredjeljenje, uslijed socijalnog pritiska i anketne situacije koja ima značenje implicitnog društvenog vrednovanja osobe. Dakle opredjeljuju se i oni koji ne znaju zašto to čine. Osim toga u obje vremenske točke anketnog istraživanja mladi su ispitanici iskazivali negativniji stav prema ulasku Hrvatske u Europsku Uniju u odnosu na ukupnu populaciju, što u usporedbi s našim istraživanjem upućuje na izraženiji protestni smjer opredjeljivanja u nedostatku čvršćega stava, što je također sukladno općim karakteristikama mladih ljudi.

#### b. Zavisna varijabla istraživanja

Zavisna je varijabla istraživanja *evaluativna kompleksnost* izvedena iz sadržaja školskih zadaća.

Pod evaluativnom kompleksnošću razumijeva se opseg u kojem pojedinac razlikuje i integrira informacije na temelju kojih formira vlastiti stav. Odnosi se na broj razlikovanja različitih elemenata (varijabli, faktora) u kojem je neki problem razmatran. Taj je koncept vrlo sličan kognitivnoj kompleksnosti. U klasičnoj psihološkoj definiciji (Per-

vin, 1984) kognitivna kompleksnost određuje se kao "... aspekt individualne kognitivne funkcije koja se na jednom kraju određuje kao upotreba mnogih konstrukata koji su u međuodnosu, a na drugom kraju nalazi se jednostavnost". Koncept je prvi uveo J. Bieri (1955). Kasnije je W. H. Crockett (1965) reinterpreterao koncept kao proces *diferencijacije i integracije*. On se odnosi na opseg u kojem pojedinac (ili neka organizacija) diferencira i integrira činjenice. Prema nekim autorima (npr. Streufert i Swezey, 1986), diferencijacija je broj razlikovanja ili uočavanja odvojenih elemenata (faktora, varijabli) na temelju kojih se neka pojava analizira. Integracija označava veze ili odnose među tim elementima.

Budući da smo u ovom radu usmjereni na istraživanje iskazanih strahova i nada, što su ne samo spoznajni nego i emocionalno zasićeni elementi u odnosu na jednu relevantnu društvenu pojavu – proces uključivanja Hrvatske u Europsku uniju, taj koncept nazivamo *evaluativnom kompleksnošću koja se može razumjeti kao broj spoznajno-emocionalnih elemenata na kojima se temelji pozitivan ili negativan odnos prema ulasku Hrvatske u EU*.

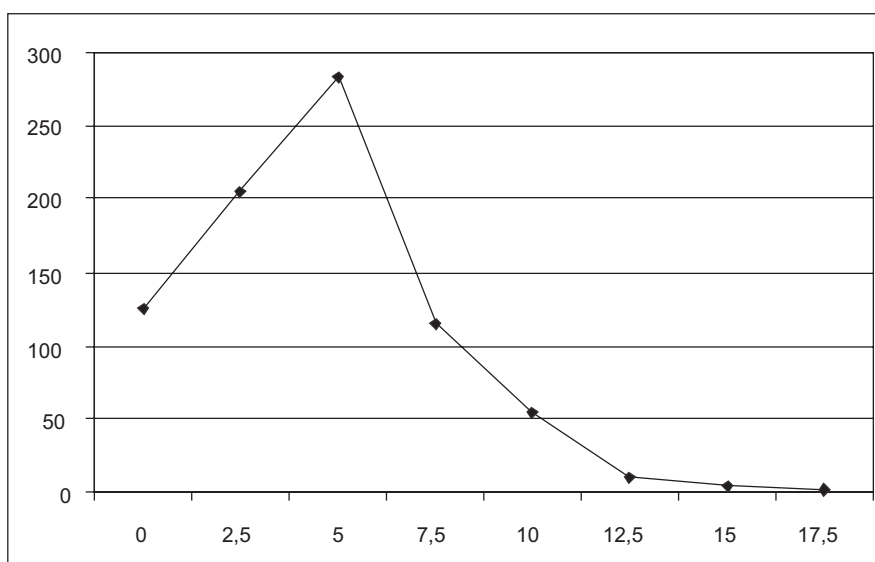
## Rezultati istraživanja

### a. Stupanj evaluativne kompleksnosti

U ovom smo radu kao pokazatelj stupnja evaluativne kompleksnosti uzeli ukupan broj iskazanih strahova i nada u pojedinoj zadaći. Pretpostavka je da broj iskazanih strahova i nada ukazuje na oformljenost odnosa prema ulasku Hrvatske u EU. Isto je tako po-

znato da određeni stav koji se temelji isključivo na slabo verbaliziranom afektivnom odnosu, dakle bez spoznajnih elemenata, zahtijeva drugu vrstu 'uvjeravanja' nego što je to slučaj sa stavovima koji se temelje na nizu relevantnih, različito emocionalno obojenih spoznaja. Na slici 1. prikazujemo distribuciju stupnja kognitivne kompleksnosti kod mladih u srednjim školama.

Slika 1. Distribucija stupnja evaluativne kompleksnosti (strahovi i nade zajedno)



Napomena: AS = 4,5; SD = 2,96; N = 800

Kao što vidimo, u prosjeku su učenicima navodili 4,5 strahova i nada u odnosu na ulazak Hrvatske u Europsku uniju. Vrlo velika standardna devijacija ukazuje na to da su razlike u evaluativnoj kompleksnosti između pojedinih učenika, na temelju njihovih školskih zadaća, izrazito velike. S obzirom na nezavisne varijable istraživanja možemo postaviti sljedeće hipoteze u odnosu na evaluativnu kompleksnost stava prema EU-u:

1. Postoje značajne razlike s obzirom na ocjenu zadaće. Što je ocjena viša, to bi evaluativna kompleksnost također trebala biti viša;
2. Nema razlika s obzirom na spol ispitanika jer ih istraživani odnos zahvaća u jednakoj mjeri i pred njih stavlja slične probleme prilagodbe;
3. Postoje značajne razlike između učenika različitih obrazovnih profila, sukladno tome razvijaju li u okviru svog srednjoškolskog obrazovanja



- više verbalno-simboličke ili manualno-manipulativne vještine, pri čemu će prve učenike učiniti sklonijima kompleksnijem razmatranju;
4. Nema razlika s obzirom na hrvatske regije u pogledu kompleksnosti doživljavanja ove problematike. Eventualne regionalne razlike mogu postojati s obzirom na izraženost pojedinih strahova i nada, sukladno karakterističnim problemima dotične regije;
  5. Postoje značajne razlike s obzirom na stav prema ulasku Hrvatske u EU. Skloniji razmišljanju o toj temi bit će oni za koje ona ima pozitivan predznak. Također se može očekivati da će kod onih s negativnim stavom biti izraženiji strahovi, a kod onih s pozitivnim stavom nade. Konačno, što je stav izraženiji u bilo

kojem od oba smjera, to će i omjer strahova i nada biti veći.

Navedenih pet hipoteza provjerit ćemo nakon što proučimo strukturu evaluativne kompleksnosti stava prema uključenju Hrvatske u EU kako bismo dobili rezultate strukturirane sukladno strahovima i nadama sudionika našeg istraživanja, što bi nam trebalo olakšati interpretaciju rezultata. U sljedećem odjeljku dajemo detaljan prikaz strukture strahova i nada.

#### *b. Struktura evaluativne kompleksnosti*

Za svaki pripovjedni uradak učenika posebno su kodirani pojedini strahovi, a posebno nade, tako da raspoložemo njihovim brojem i konkretnim sadržajem. Stoga ćemo proučiti kako njihovu manifestnu razinu tako i njihovu latentnu strukturu.

**Tablica 3.** Zastupljenost 'strahova' u školskim zadaćama

%	Strah
25,5	Pad standarda, povećanja cijena i slično
24,4	Gubitak suvereniteta, marginalizacija
21,8	Strah od uvođenja eura
20,1	Strah od drugih članica (iskorištavanje u političkom i ekonomskom pogledu)
18,8	Rasprodaja obale, otoka, zemljišta, nekretnina i sl.
16,7	Problematika sela, propadanje poljoprivrede
15,9	Iskorištavanje prirodnih dobara/ekološka devastacija (vodni kapaciteti, more)
15,8	Nestanak 'domaćih' proizvoda
10,7	Gubitak identiteta
10,4	Gubitak jezika i/ili kulture
10,2	Ugroženost domaće proizvodnje (strani jeftiniji proizvodi i sl.)
8,1	Strah od novih integracija
8,0	Privredna stagnacija (bez razvoja i sl.)
7,3	Kriminalizacija Domovinskog rata (izručenje generala i sl.)
6,3	Općenito strah od novog i nepoznatog
4,9	Strah od azilanata, stranih radnika
4,0	Marginalizacija (ako ne uđemo, ostat ćemo izvan glavnih tokova)
3,2	Povećani terorizam
3,2	Strah od 'odljeva mozгова' iz Hrvatske

Postoji govore o tome u koliko je školskih zadaća prisutan pojedini strah. Ti strahovi na neki način oslikavaju sadržaje svakodnevne polemike o ulasku Hrvatske u EU. Međutim osim manifestne razine ono što nas ovdje ponajprije zanima jest kako su ti strahovi međusobno povezani i strukturirani. Stoga smo u daljnjoj analizi pri-

mjenom postupka faktorske analize tih 19 'strahova' sveli na manji broj latentnih struktura. Primijenili smo faktorske analize prvog, a zatim drugog reda kako bismo dobili što manji broj interpretativnih latentnih dimenzija putem kojih se oni mogu smisleno opisati. Rezultate prikazujemo u tablicama 4. i 5.

**Tablica 4.** Strahovi – faktori 1. reda

Sadržaji	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.
Nestanak domaćih proizvoda	,860						
Propadanje sela i poljoprivrede	,820						
Ugroženost domaće proizvodnje	,456						
Rasprodaja obale, otoka, nekretnina...		,695					
Ekološka devastacija		,629					
Strah od azilanata i stranih radnika		,546					
Strah od razvijenijih članica EU-a		,440	,532				
Strah od 'odljeva mozgova'		,314				-,588	
Strah od gubitka suvereniteta, samostalnosti i marginalizacije u EU-u			,740				
Strah od novih integracija			,665				
Gubitak jezika i kulture				,836			
Gubitak identiteta				,819			
Pad standarda					,824		
Uvođenje eura					,708		
Gospodarska stagnacija					,461		
Strah od novog i nepoznatog						,725	
Marginalizacija ako ne uđemo							-,660
Kriminalizacija Domovinskog rata			,324				,530
Povećani terorizam i kriminal							,406
Objašnjenje ukupne varijance 54,59	9,55	8,72	8,53	8,47	8,03	5,65	5,63

Dobivene faktore interpretirali smo na sljedeći način:

*Faktor I.* sadrži strahove u pogledu budućnosti hrvatskog sela, domaćih proizvoda i općenito strah od gubitka domaće proizvodnje. Taj faktor možemo nazvati *strah od uništenja domaćih proizvoda i poljoprivrede*.

*Faktor II.* sadrži prije svega strahove od gubitka kontrole nad prostorom,

stranog iskorištavanja resursa, ekološke devastacije, od dolaska stranih radnika i općenito od razvijenijih članica EU-a. Taj ćemo faktor nazvati *strah od eksploatacije resursa i opće rasprodaje*.

*Faktor III.* sadrži strahove povezane s gubitkom političke samostalnosti, strah od marginalizacije unutar novih integracija i iskorištavanja od strane utjecajnijih članica te strah od krimina-

lizacije Domovinskog rata. Faktor smo nazvali *strah od gubitka suvereniteta*.

*Faktor IV.* nazvan je *strahom od gubitka kulture i identiteta*.

*Faktor V.* sadrži strahove od pada standarda, negativnih učinaka uvođenja eura i gospodarske stagnacije. Njega smo svrstali pod zajednički naziv *strah od pada standarda*.

*Faktor VI.* jest *opći strah od neizvjesnosti*.

*Faktor VII.* je bipolaran. S jedne je strane strah da će u slučaju nepriključivanja EU-u doći do međunarodne marginalizacije Hrvatske, a s druge strah od

kriminalizacije Domovinskog rata, povećane opasnosti od terorizma te porasta kriminala u Hrvatskoj. Taj ćemo faktor nazvati *strah od kriminalizacije Domovinskog rata i porasta bezakonja*.

Kao što vidimo u tablici 4, ti ekstrahirani faktori objašnjavaju blizu 55% ukupne varijance rezultata, što je slično rezultatima dobivenim i u anketnim istraživanjima ove problematike (vidi: Ilišin, Mendeš, 2005; Blanuša, 2007).

U daljnjoj faktorskoj analizi te smo faktore na sljedećoj razini sveli na četiri latentne strukture 2. reda. Rezultati su prikazani u sljedećoj tablici.

**Tablica 5.** Strahovi – faktori 2. reda

Faktori 1. reda	...od političkih promjena	...od strogih nasuprot proizvoljnim kriterijima	...od ekonomske kolonizacije	...od gubitka kulture i identiteta
...od gubitka suvereniteta	,730			
Opći strah od neizvjesnosti	,673			
...od uništenja domaćih proizvoda i poljoprivrede		,760		
...od kriminalizacije Domovinskog rata i porasta bezakonja		-,649		
...od pada standarda			,601	
...od eksploatacije resursa i rasprodaje			,741	
...od gubitka kulture i identiteta				,860

Te su četiri latentne strukture vrlo interpretabilne. Tako strukturirani strahovi ukazuju na negativna očekivanja u obliku scenarija najgoreg ishoda integracije na našu štetu – izgubili bismo identitet, mogućnost samostalnog odlučivanja, drugi bi prisvojili naše bogat-

stvo i pretvorili našu zemlju u koloniju, u kojoj bi vladalo bezakonje, a ljudi bi živjeli općenito lošije.

Pogledajmo sada svjetliju stranu priče, tj. način na koji se strukturiraju nade.

**Tablica 6.** Zastupljenost 'nada' u školskim zadaćama

%	Nade
34,2	Mogućnost zapošljavanja
33,8	Mogućnost školovanja
30,5	Otvorene granice
24,0	Ekonomski prosperitet, razvoj poduzetništva, turizma, trgovine i sl.
20,9	Porast životnog standarda i kupovne moći građana
12,6	Vladavina prava
10,7	Ostvarenje europskih vrijednosti
10,4	Poboljšanje međunarodnog položaja Hrvatske
9,1	Zaštita mira i sigurnosti
6,6	Svi bi bili ravnopravni
6,2	Smanjenje korupcije
6,1	Mogućnost korištenja fondova za razvoj
3,6	Bijeg s 'Balkana'
3,1	Ekologija, zdrava hrana
3,0	Sudjelovanje u odlučivanju o budućnosti

**Tablica 7.** Faktorska struktura 'nada'

Sadržaji	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
Mogućnost školovanja	,773					
Mogućnost zapošljavanja	,752		,318			
Otvorenost granica	,680					
Ostvarenje vrijednosti EU-a u RH		,658		,339		
Zaštita mira i sigurnosti		,586				
Sudjelovanje u odlučivanju o budućnosti		,565				
Svi bi bili jednaki		,528				
Porast životnog standarda			,743			
Ekonomski prosperitet			,715			
Mogućnost korištenja razv. fondova			,444			,524
Smanjenje korupcije				,790		
Vladavina prava				,753		
Poboljšanje međunarodnog položaja					,729	
Bijeg s 'Balkana'					,730	
Ekologija, zdrava hrana						,768
Objašnjenje ukupne varijance 59,67	12,83	11,19	10,47	9,59	8,33	7,27

*Interpretacija dobivenih faktora:*  
 Faktor I. sadrži očekivanja otvaranja granica i mogućnosti individual-

nog napredovanja te općenito ukazuje na instrumentalnu orijentaciju<sup>7</sup>. Faktor ćemo nazvati *mogućnost mobilnosti*.

*Faktor II.* Sadržaji pojedinačnih varijabli ovog faktora ukazuju na terminalne vrijednosti. Nazvali smo ga *Hrvatska kao Europa*.

*Faktor III.* Svi sadržaji ukazuju na to da se ovaj faktor može nazvati *očekivanje ekonomskih beneficija*. U odnosu na prvi faktor, koji ukazuje na individualna, ovaj ukazuje na očekivanja kolektivnog ekonomskog postignuća.

*Faktor IV.* Smanjenje korupcije i vladavina prava ukazuju da se tu radi o faktoru *ostvarenja pravne države*.

*Faktor V.* Poboljšanje međunarodnog položaja, bijeg s 'Balkana' i ostvarenje jednakosti ukazuju da se tu radi o faktoru očekivanja *poboljšanja međunarodnog statusa Hrvatske*.

*Faktor VI.* Sadržaji ekologije, zdrave hrane i korištenja pristupnih fondova određuju taj faktor kao očekivanje *unapređenja ekološke zaštite*.

Kao i u analizi strahova, i faktore nada prvog reda također smo podvrgnuli faktorskoj analizi. Rezultati s faktorima drugog reda prikazani su u sljedećoj tablici.

**Tablica 8.** Nade – Faktori 2. reda

Faktori 1. reda	Vanjsko-politički napredak nasuprot unutarnjem	Ekonomski napredak	Odgovorno upravljanje	Hrvatska kao Europa
Poboljšanje međunarodnog statusa	,778			
Ostvarenje pravne države	-,446		,528	
Ekonomske beneficije	-,315	,703		
Mogućnost mobilnosti		,706		
Unapređenje ekološke zaštite			,796	
Hrvatska kao Europa				,952

*Faktor I. Vanjskopolitički napredak nasuprot unutarnjem* nazvali smo također u sebi sadrži međusobno suprotstavljene faktore prvog reda koji ukazuju na njegovu specifičnu bipolarnost. Dok se na jednoj strani nalaze nada i očekivanje da će se s približavanjem i ulaskom u Europsku uniju poboljšati me-

đunarodni položaj Hrvatske, s druge strane ne očekuje da će po automatizmu istodobno doći i do ostvarenja pravne države i ekonomskog napretka. U tom smislu oni koji pišu o očekivanjima poboljšanja vanjskopolitičkog statusa istovremeno uočavaju disparitet i kritični su prema unutarnjoj političkoj situaciji kako u pogledu ostvarivanja pravne države tako i u pogledu ekonomskih koristi od približavanja EU-u. Taj bi se faktor svakako mogao svrstati u tzv. eurorealistično stajalište, koje ulazak u Europsku uniju ne doživljava kao panaceju.

<sup>7</sup> *Instrumentalne* vrijednosti označavaju poželjnost određenih oblika ponašanja, odnosno načina kako nešto postići, dok *terminalne* vrijednosti označavaju poželjnost određenih ciljeva (Rokeach, 1971).

*Faktor II. Ekonomski napredak* sastoji se od dva instrumentalna faktora s prve razine te sada uključuje i individualnu i kolektivnu dimenziju mogućnosti napredovanja i postignuća.

*Faktor III. Odgovorno upravljanje* sadrži očekivanja kvalitetnijeg funkcioniranja pravne države i zaštite građana, s posebnim naglaskom na unapređenju zaštite okoliša.

*Faktor IV. Hrvatska kao Europa* zapravo je projekcija istog faktora s razine prvog reda, izrazit je *terminalni* faktor i u strukturalnom smislu djelomičan komplement prvome faktoru kao očekivanje da će se određeni poželjni standardi i vrijednosti u Hrvatskoj početi ostvarivati tek nakon ulaska u Europsku uniju.

### c. Pet hipoteza

Nakon što smo odredili strukturu strahova i nada, u posljednjem dijelu ovog rada provjerit ćemo pet prethodno navedenih hipoteza u pogledu evaluativne kompleksnosti stava prema članstvu Hrvatske u EU-u.

(1) Prva hipoteza svojevrsna je provjera valjanosti našeg pokazatelja evaluativne kompleksnosti uz pomoć vanjskog kriterija, tj. ocjene koju su nastavnici dali učenicima za njihove radove. Pretpostavka je da će ocjene biti to bolje što su učenici kvalitetnije izvršili svoj zadatak, odnosno što su razlošniji iznijeli vlastite brige i očekivanja od priključenja Europskoj uniji. Tu pretpostavku provjerili smo jednostavnim analizom varijance. U sljedećoj tablici dajemo detaljan prikaz rezultata.

**Tablica 9.** Razlike u evaluativnoj kompleksnosti učenika različitih tipova škola (Jednostavna ANOVA, i post-hoc Scheffeov test)

Ocjena zadaćnice	Podskupovi za $\alpha = 0,05^s$		
	1	2	3
Nedovoljan	1,6364		
Dovoljan	3,1444	3,1444	
Dobar		3,9737	3,9737
Odličan		4,0129	4,0129
Vrlo dobar			5,0811
<b>p</b>	,118	,563	,409

*Napomena:*  $F=10,19$ ;  $df=4,411$ ;  $p<0,01$ .

Rezultati u glavnim crtama potvrđuju našu polaznu hipotezu te ukazuju na visoku valjanost ovog indikatora, no upućuju na još jednu zanimljivost. Premda se učenici koji su dobili tri najviše ocjene međusobno ne razlikuju značajno u evaluativnoj kompleksnosti, učenici s ocjenom vrlo dobar iskazali

su najveći broj strahova i nada. Moguće je da se njihova kompleksnost jednim dijelom negativno odrazila na opći do-

<sup>s</sup>  $\alpha$  je pokazatelj strogosti testa, tj. granične razine statističkog značaja razlika među podskupovima.

jam u smislu jasnog i konzistentnog iznošenja ideja u tekstu, što je onda imalo za posljedicu malo nižu ocjenu.

(2) Na osnovi druge hipoteze pokušali smo provjeriti razlikuju li se mladi u evaluativnoj kompleksnosti s obzirom na spol. Početna je pretpostavka bila da se neće razlikovati jer probleme i mogućnosti u pogledu Europske unije s kojima se u ovoj dobi susreću dijele kao skupina i oni ih ne diferenciraju na taj način da bi jedna rodna skupina trebala imati više problema od druge. No rezultati opovrgavaju našu hipotezu, te se pokazuje kako u prosjeku i strahove i nade u većoj mjeri iskazuju djevojke<sup>9</sup>. Na razini faktora drugog reda ta veća kompleksnost djevojaka dolazi do izražaja u pogledu izraženijih strahova od političkih promjena<sup>10</sup> i namećanja prestrogih kriterija od strane međunarodne zajednice<sup>11</sup>. U pogledu nada djevojke u većoj mjeri očekuju vanjsko-politički napredak Hrvatske, uz istovremenu kritičnost prema unutarnjoj političkoj i ekonomskoj situaciji, što se uklapa u sliku s iskazanim strahovanjima i sve zajedno ukazuje na povećanu

opreznost u razmatranju problematike pristupanja Europskoj uniji. Osim toga djevojke u većoj mjeri očekuju da će se tek s ulaskom Hrvatske u EU moći razviti i realizirati poželjne vrijednosti i standardi, što se također uklapa u njihovo mišljenje u kojem su, izraženije nego kod mladića, prisutni racionalni kriteriji i kritičnost. Dakle čini se da djevojke iskazuju zrelije mišljenje.

(3) Treća je pretpostavka bila da će se u evaluativnoj kompleksnosti razlikovati učenici različitih tipova škola, ovisno o tome jesu li one više usmjerene na razvijanje verbalno-simboličkih ili manualno-manipulativnih vještina. Pretpostavka je da će zbog svojevrsnog općeg transfera znanja i interesa, ali i općenito više kvalitete obrazovanja te većih obrazovnih i profesionalnih očekivanja u gimnazijama, učenici tih škola pokazivati veću evaluativnu kompleksnost stava u pogledu teme koja je izrazito relevantna za njihovu budućnost. Ta je pretpostavka provjerena i potvrđena jednostavnom analizom varijance. Rezultate s podacima Scheffeeva testa prikazujemo u sljedećoj tablici:

**Tablica 10.** Razlike u evaluativnoj kompleksnosti učenika različitih tipova škola

Vrste škole	Podskupovi za $\alpha = 0,05$	
	1	2
Tehničke, umjetničke i srodne škole	3,8774	
Industrijske i obrtničke škole	4,1772	
Gimnazije		5,6980
<b>P</b>	,486	1,000

*Napomena:*  $F=30,56$ ;  $df=2,797$ ;  $p<0,01$ .

<sup>9</sup> Rezultati t-testova su sljedeći: za ukupnu evaluativnu kompleksnost ( $t=3,52$ ;  $df=757$ ;  $p<0,01$ ); za strahove ( $t=3,10$ ;  $df=757$ ;  $p<0,01$ ); za nade ( $t=1,78$ ;  $df=757$ ;  $p<0,07$ ).

<sup>10</sup>  $t=2,56$ ;  $df=757$ ;  $p<0,01$ .

<sup>11</sup>  $t=4,12$ ;  $df=757$ ;  $p<0,01$ .

Takvi su rezultati prisutni i kad se zasebno promatraju strahovi i nade, što ukazuje da problemu kvalitetnijeg informiranja mladih i njihova uključivanja u svijet rada u novim, širim okolnostima, treba pristupiti s posebnom pozornošću, posebice učenika izvan gimnazija i onih profesionalnih skupina koje bi zbog različitih razloga mogle sebe doživjeti kao gubitnike u integracijskom procesu. Svakako je nužna kvalitetnija suradnja s institucijama EU-a u pogledu primjene mnogobrojnih programa stručnog obrazovanja i izobrazbe te programa daljnjeg visokoškolskog obrazovanja.

(4) Četvrta hipoteza provjeravala je razlikuju li se pojedine hrvatske regije u evaluativnoj kompleksnosti, tj. izraženosti strahova i/ili nada u pogledu EU-a. Početno očekivanje bilo je da se problematici EU-a pristupa s približno jednakom kompleksnošću u različitim

regijama te da se one eventualno mogu međusobno razlikovati po izraženosti u pojedinim dimenzijama strahovanja i nadanja. Provedena analiza varijance i Scheffeov test na razini značajnosti od 5% pokazuju kako razlikâ u kompleksnosti među regijama nema, ali na nešto nižoj razini strogosti (10%) može se govoriti o tome da se u istočnoj Hrvatskoj ta problematika doživljava jednostavnijom nego u ostatku Hrvatske, što ne čudi ako se uzme u obzir nepovoljna ekonomska situacija u tom dijelu Hrvatske. U tom smislu ulazak u EU doživljava se kao najjednostavnije rješenje egzistencijalnih problema i u toj se vizuri promatra. S tim zaključkom sukladan je podatak iz našeg istraživanja da stanovnici istočne Hrvatske prednjače u odnosu na sve ostale regije u očekivanjima ekonomskog napretka s ulaskom u EU te u najvećem broju podržavaju ulazak Hrvatske u EU.

**Tablica 11.** Razlike u evaluativnoj kompleksnosti u regijama Hrvatske

Regije	Podskupovi za $\alpha = 0,05$
	I
Istočna Hrvatska	4,1588
Središnja Hrvatska	4,2460
Dalmacija	4,6597
Zagrebačka regija	4,7957
Istra i Hrvatsko primorje	5,1678
<b>P</b>	,074

*Napomena:*  $F=3,29$ ;  $df=4,795$ ;  $p>0,01$ .

U pogledu izraženosti pojedinih strahova značajne razlike među regijama postoje kad je riječ o strahu od ekonomske kolonizacije, i to tako da je on više izražen što je regija ekonomski

razvijenija (tablica 12a). Strah se povećava s mogućnošću većih ekonomskih gubitaka. Također postoji razlika kad je riječ o strahu od gubitka kulture i identiteta, koji je najmanje zastupljen



u zagrebačkoj regiji (tablica 12b), što je i razumljivo s obzirom na simboličko značenje Zagreba kao metropole i kulturnog središta Hrvatske, koji time pruža svojevrsan osjećaj sigurnosti. Ovdje je posebno zanimljiva situacija

mladih iz Istre i Hrvatskog primorja, koji se pokazuju kao jedni od najnaklonjenijih priključenju Hrvatske EU-u<sup>12</sup>, istovremeno izražavajući najviše strahova i od ekonomskih i od kulturnih ugroza.

**Tablice 12a i 12b.** Razlike među regijama Hrvatske s obzirom na strah od a) ekonomske kolonizacije i b) gubitka kulture i identiteta

Regije	Podskupovi za $\alpha = 0,05$		
	1	2	3
Istočna Hrvatska	-,269		
Središnja Hrvatska	-,111	-,111	
Dalmacija		,188	,188
Zagrebačka regija		,218	,218
Istra i Hrvatsko primorje			,253
<b>p</b>	,752	,084	,989

*Napomena:* F=9,89; df=4,795; p<0,01.

Regije	Podskupovi za $\alpha = 0,05$	
	1	2
Zagrebačka regija	-,362	
Dalmacija	-,025	-,025
Istočna Hrvatska		-,001
Središnja Hrvatska		,111
Istra i Hrvatsko primorje		,116
<b>p</b>	,079	,832

*Napomena:* F=4,19; df=4,795; p<0,01.

Ti rezultati sukladni su razlikama među regijama u pogledu nadanja, gdje se značajnom pokazuje tek razlika u očekivanju “vanjskopolitičkog napretka nasuprot unutarnjem”<sup>13</sup>, pri čemu opet mladi iz Istre i Hrvatskog primorja u najvećoj mjeri očekuju poboljšanje međunarodnog položaja Hrvatske s približavanjem i članstvom u EU-u, istovremeno izražavajući najveću skeptičnost prema tome da će tu činjenicu pratiti i poboljšanje unutarnjeg političkog i ekonomskog stanja. Zbog svega navedenog čini nam se da oni najozbilj-

nije pristupaju razmatranju cjelokupne problematike.

(5) U posljednjoj hipotezi pretpostavili smo da će razlike u evaluativnoj kompleksnosti postojati ovisno o stavu mladih prema ulasku Hrvatske u EU. Pritom smo tu hipotezu operacionalno razbili na tri dijela. Prvo smo pretpostavili da će skloniji razmišljanju o toj temi biti oni za koje ona ima pozitivan predznak, odnosno oni koji imaju pozitivan stav prema ulasku Hrvatske u EU. To smo provjerili jednostavnom analizom varijance. Rezultati u sljedećoj tablici jasno potvrđuju kako evaluativna kompleksnost raste s pozitivnošću odnosa prema EU-u.

<sup>12</sup> U ovom istraživanju s 44,8% sudionika koji podržavaju ulazak Hrvatske u EU nalaze se na drugom mjestu, vrlo malo iza istočne Hrvatske (46,4%).

<sup>13</sup> F=5,06; df=4,794; p<0,01.

**Tablica 13.** Razlike u evaluativnoj kompleksnosti učenika s različitim stavom prema priključenju Hrvatske Europskoj uniji

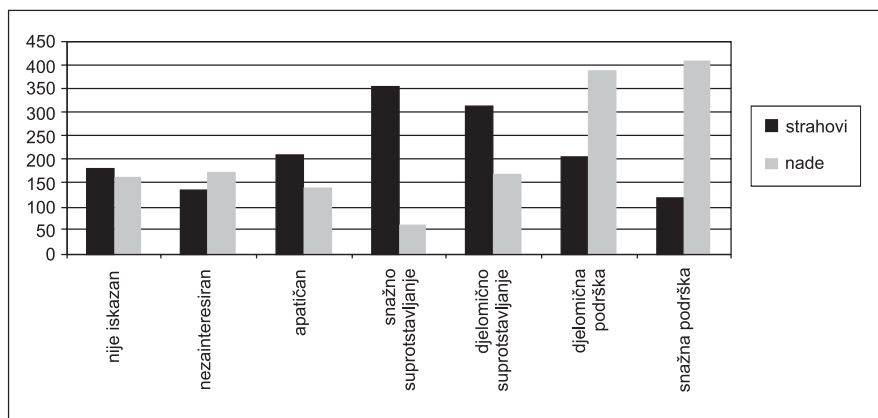
Stav prema priključenju Hrvatske EU-u	Podskupovi za $\alpha = 0,10$		
	1	2	3
Nezainteresiranost	3,0769		
Stav nije iskazan	3,4074	3,4074	
Apatičan i bespomoćan	3,7619	3,7619	3,7619
Snžno suprotstavljanje priključenju Hrvatske EU-u	4,1369	4,1369	4,1369
Djelomično suprotstavljanje priključenju Hrvatske EU-u		5,0000	5,0000
Djelomična podrška priključenju Hrvatske EU-u		5,0759	5,0759
Snžna podrška priključenju Hrvatske EU-u			5,2683
<b>p</b>	,681	,134	,239

Napomena:  $F=8,58$ ;  $df=6,793$ ;  $p<0,01$ .

Točnom se pokazala i pretpostavka o većoj izraženosti strahova kod onih s negativnim<sup>14</sup>, a nada kod onih s pozitivnim stavom<sup>15</sup>, kao i to da što je stav

bio izraženiji u bilo kojem od oba smjera, to je i omjer strahova i nada bio veći. Sljedeći grafikon sa sumativnim podacima zorno ilustrira naše rezultate.

**Slika 2.** Prikaz odnosa općeg stava prema ulasku Hrvatske u EU i strahova i nada



Što se tiče odnosa stava prema priključenju i izraženosti konkretnih strahova i nada, rezultate prikazujemo u

tablici 14. Ti podaci također pokazuju kako s čvrstinom stava raste i količina strahova ili nada koji stoje u njegovoj podlozi. Osim toga iz tablice je razvidno da je djelomično prihvaćanje ulaska Hrvatske u EU izraženije obrazla-

<sup>14</sup>  $F=28,61$ ;  $df=6,793$ ;  $p<0,01$ .

<sup>15</sup>  $F=67,11$ ;  $df=6,793$ ;  $p<0,01$ .

gano instrumentalnim razlozima, dok je izrazito prihvaćanje obrazloženo i instrumentalnim i terminalnim razlo-

zima, što dodatno potvrđuje “kvalitet-niju” utemeljenost snažnijih stavova sudionika našeg istraživanja.

**Tablica 14.** Iznadprosječna prisutnost pojedinih sadržaja s obzirom na opći stav prema ulasku Hrvatske u EU

	<b>Strahovi</b>	<b>Nade</b>
<i>Nisu iznijeli stav</i>	-	-
<i>Nezainteresirani</i>		mogućnost zapošljavanja
<i>Apatični i bespomoćni</i>	pad standarda, strah od uvođenja eura, strah od novog i nepoznatog	ekonomski prosperitet
<i>Snažno suprotstavljanje EU-u</i>	gubitak suvereniteta, ekološka devastacija, pad standarda, strah od novih integracija, strah od uvođenja eura, strah od drugih članica, kriminalizacija Domovinskog rata	
<i>Djelomično suprotstavljanje EU-u</i>	gubitak suvereniteta, ekološka devastacija, pad standarda, strah od uvođenja eura, strah od drugih članica	
<i>Djelomična podrška EU-u</i>		mogućnost školovanja, otvorene granice, mogućnost zapošljavanja, ekonomski prosperitet, porast životnog standarda
<i>Snažna podrška EU-u</i>		mogućnost školovanja, otvorene granice, mogućnost zapošljavanja, ekonomski prosperitet, ostvarenje vrijednosti EU-a, vladavina prava, zaštita mira i sigurnosti, porast životnog standarda, poboljšanje međunarodnog položaja, svi bi bili jednaki

Na razini faktorskih rezultata, ovisno o stavu, te razlike dolaze do izražaja u logičnom smjeru u pogledu: straha od političkih promjena (tablica 15a), u kojem prednjače oni koji o članstvu Hrvatske u EU-u razmišljaju rezignira-

no, s izraženim osjećajem bespomoćnosti; te straha od ekonomske kolonizacije (tablica 15b).

Tablice 15a i 15b. Stav prema članstvu Hrvatske u EU-u i izraženost strahova

Stav prema članstvu	Strah od političkih promjena			Strah od ekon. koloniz.		
	Podskupovi za $\alpha = 0,1$			Podskupovi za $\alpha = 0,1$		
	1	2	3	1	2	
Snažna podrška priključenju Hrvatske EU-u	-,301			-,436		
Nezainteresiran(a)	-,233	-,233		-,434		
Nije iskazan	-,161	-,161	-,161	-,207		
Djelomična podrška priključenju Hrvatske EU-u	-,012	-,012	-,012	-,186		
Djelomično suprotstavljanje priključenju Hrvatske EU-u	,138	,138	,138	-,063	-,063	
Snažno suprotstavljanje priključenju Hrvatske EU-u		,306	,306	Djelomično suprotstavljanje priključenju Hrvatske EU-u		,402
Apatičan i bespomoćan			,384	Snažno suprotstavljanje priključenju Hrvatske EU-u		,490
<b>p</b>	,432	,181	,168	<b>p</b>	,583	,113

Napomena: F=7,22; df=6,793; p<0,01.

Napomena: F=21,16; df=6,793; p<0,01.

Znatne razlike u nadama, ovisno o stavu prema priključenju Hrvatske EU-u, također imaju očekivani smjer i najizraženije su u pogledu očekivanja ekonom-

skog napretka (tablica 16a), ali i ostvarenja europskih vrijednosti u Hrvatskoj (tablica 16b) te očekivanja uspostave kvalitetne i odgovorne javne uprave.

Tablica 16a. Stav prema članstvu Hrvatske u EU-u i izraženost nada

Stav prema članstvu	Ekon. napredak			
	Podskupovi za $\alpha = 0,1$			
	1	2	3	4
Snažno suprotstavljanje priključenju Hrvatske EU-u	-,579			
Nije iskazan	-,212	-,212		
Djelomično suprotstavljanje priključenju Hrvatske EU-u	-,116	-,116	-,116	
Nezainteresiran(a)	-,099	-,099	-,099	
Apatičan i bespomoćan		-,004	-,004	-,004
Djelomična podrška priključenju Hrvatske EU-u			,423	,423
Snažna podrška priključenju Hrvatske EU-u				,509
<b>p</b>	,237	,959	,122	,167

Napomena: F=26,37; df=6,792; p<0,01.

**Tablice 16b i 16c.** Stav prema članstvu Hrvatske u EU-u i izraženost nada

Stav prema članstvu	Odgovorno uprav. Podskupovi za $\alpha = 0,11$	
	1	2
Snažno suprotstavlanje priključenju Hrvatske EU-u	-,252	
Djelomično suprot. priključenju Hrvatske EU-u	-,193	-,193
Apatičan i bespomoćan	-,176	-,176
Nezainteresiran(a)	-,155	-,155
Nije iskazan	-,063	-,063
Djelomična podrška priključenju Hrvatske EU-u	,209	,209
Snažna podrška priključenju Hrvatske EU-u		,337
<b>P</b>	,366	,198

*Napomena:* F=7,46; df=6,792; p<0,01.

Stav prema članstvu	Hrvatska kao Europa Podskupovi za $\alpha = 0,1$	
	1	2
Apatičan i bespomoćan	-,448	
Nezainteresiran(a)	-,301	
Snažno suprotstavlanje priključenju Hrvatske EU-u	-,282	
Djelomično suprotstavlanje priključenju Hrvatske EU-u	-,135	
Nije iskazan	-,123	
Djelomična podrška priključenju Hrvatske EU-u	-,091	
Snažna podrška priključenju Hrvatske EU-u		,691
<b>P</b>	,640	1,000

*Napomena:* F=19,77; df=6,792; p<0,01.

Dakle u osnovi stava prema članstvu Hrvatske u EU-u u najvećoj mjeri prisutna dva straha: strah od političkih promjena i strah od ekonomske kolonizacije; ali i tri nade: očekivanje ekonomskog napretka, ostvarenje odgovornog upravljanja i realizacija europskih vrijednosti i standarda u Hrvatskoj.

### Zaključak

Primjena metode usmjerenih asocijacija, pored detaljnih podataka o stavu prema ulasku Hrvatske u Europsku uniju, dala nam je uvid i u strukturu spoznajne komponente tog stava. Dobiven je velik broj podataka o različitim strahovima i nadama na kojima se temelji analizirani stav, i oni se mogu svesti na manji broj smislenih dimenzija. Također, provjerenih pet hipoteza ukazuje na: valjanost koncepta evaluativne

kompleksnosti, povezanost izraženosti strahova i nada ovisno o smjeru i čvrstini stava prema priključenju Hrvatske Europskoj uniji, nešto zrelija i opreznija razmišljanja djevojaka te mladih iz Istre i Hrvatskog primorja te nešto jednostavnije okvire razmišljanja o EU-u učenika koji ne pohađaju gimnaziju i učenika iz Istočne Hrvatske. Za donositelje odluka i one koji osmišljaju komunikacijsku strategiju možda je najznačajniji nalaz da se stav prema ulasku Hrvatske u EU temelji prije svega na strahovima od političkih promjena i od ekonomske kolonizacije, ali i na nadama u pogledu ekonomskog napretka, ostvarenja odgovornog upravljanja i europskih vrijednosti i standarda. Sadržajno oni obuhvaćaju i utilitarističku, i vrijednosnu, i političku dimenziju transformacija koje se očekuju od pristupanja EU-u. Taj nalaz upućuje ne samo na

potrebu primjerenijeg objašnjavanja što ulazak u EU znači za hrvatski suverenitet i identitet i kako se oni mogu zaštititi nego i na potrebu promišljenije analize i projekcije kako individualnih tako i kolektivnih ekonomskih mogućnosti. Osim toga ti rezultati ukazuju i na priliku da se jasno i jednoznačno zastupaju

vrijednosti i načela funkcioniranja nacionalnih institucija, koje mlade osobe kao budući punopravni građani već podržavaju, kako bi se razvilo veće povjerenje u njih i unaprijedilo sudjelovanje građana, ali i kako bi se preko toga formirao kvalitetan odnos prema institucijama EU-a.

## LITERATURA

- Angvik, M., Borries, B. V. (1997) *Youth and History*, vol. A i B, Hamburg, Korber-Stiftung.
- Bieri, J. (1955) Cognitive Complexity – Simplicity and Predictive Behavior, *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 51, str. 263-268.
- Blanuša, N. (2007) Euroskepticizam: razine istraživanja i oblici iskazivanja, *Anali Hrvatskog politološkog društva 2006*, Zagreb, str. 325-346.
- Grdešić, I., Kasapović, M., Šiber, I., Zakošek, N. (1991) *Hrvatska u izborima 90'*, Zagreb, Naprijed.
- Ilišin, V. (ur.) (2005) *Mladi Hrvatske i Europska integracija*, Zagreb, IDIS.
- Ilišin, V., Mendeš, I. (2005) Mladi i Europska Unija: percepcija posljedica integracije, u: Ilišin, V. (ur.), *Mladi Hrvatske i Europska integracija*, Zagreb, IDIS, str. 197-252.
- Novosel, P. (1970) Mladi i slobodno vrijeme: studija o uvjetima i ponašanji-  
ma zagrebačke srednjoškolske omladine u slobodnom vremenu, Zagreb: Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Pervin, L. A. (1984) *Personality*, New York, Wiley.
- Riishøj, S. (2005) Europeanization and Euroscepticism – experiences from Poland and the Czech Republic. Berlin, ICCEES.
- Rokeach, M. (1971) The Measurement of Values and Values System, u: Abcarian, G., Soule, J. W. (ur.), *Social Psychology and Political Behavior*, Ch. E. Merrill Publ. Co, Columbus.
- Streufert, S., Swezey, R. W. (1986) *Complexity, managers, and organizations*, New York, Academic Press.
- Šiber, I. (1968) Analiza potreba srednjoškolske omladine, *Sociologija: časopis za sociologiju, socijalnu psihologiju i socijalnu antropologiju*, god. 10 (1968), br. 1, 81-101.

## The Youth and Europe: Fears and Hopes

**SUMMARY** Based on a content analysis of directed associations on fears and hopes about Europe among the youth in Croatia, this paper analyses their attitude towards Croatia's admission to the European Union. It also analyses the evaluative complexity and inner structure of this attitude. Research findings show that more than 20% of young people have no explicit attitude towards Croatia's admission to the European Union. The explored attitude, among those who have it, is predominantly based on three hopes, i.e. expectations: economic progress, achievement of accountable governance and implementation of European values and standards in Croatia, but also on two fears: of economic colonisation and of political changes. Substantially, these hopes and fears comprise the utilitarian, value-related and political dimensions of transformation which are expected from the admission of a country to the European Union.

**KEYWORDS** European Union, youth, fears, hopes, attitude towards Croatia's admission to the EU, evaluative complexity of an attitude, directed-association method, content analysis